

**Perviz Babazade, *Hemase-i Por Şukuh Ehl-i Hak Çeheltenan*, 1347 (1968),
Kendi Yayını.***

İBRAHİM KARACA**

İran'da yaşayan Ehl-i Haklar ve Alevi topluluklarını konu alan birçok kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahip olan Hemase-i Por Şukuh Ehl-i Hak Çeheltenan adlı eser Perviz Babazade tarafından 1347 (1968) yılında kendi yayını olarak yayınlanmıştır. Kitap on bölümden oluşmaktadır.

Perviz Babazade İran'da bulunan Ehl-i Hak ve Kırklar topluluklarının yine İran'da ortaya çıkan tasavvuf akımları arasında yer aldığını ve hatta tasavvuf akımlarının etkisiyle meydana geldiğini ileri sürmektedir. Perviz Babazade, Kırklar topluluğunun bir üyesidir. Yayınladığı bu çalışma ile beraber özellikle Türk olan Alevi topluluklarını tek bir çatı altında değerlendirmeye çalışmıştır.

İran da yaşayan Ehl-i Haklar hakkında yapılan çalışmalar Avrupalı ve Rus şarkiyatçılar ile başlamıştır. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yoğunlaşan bu çalışmalar, Ehl-i Haklara dair ilk bilgi veren eserlerdir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren, Ceyhunabadi gibi Ehl-i Hak olan kişiler Ehl-i Haklar hakkında ilk elden kaynaklardan kelimeleri yayınlamaya başlamışlardır. Sır topluluklarından Ehl-i Haklar hakkında yapılan bu çalışmalarla haklarındaki sır perdeleri giderek aralanmaya başlanmıştır.

Kitabın birinci bölümünde İran tasavvufunu veya sufiliğini etkileyen Hinduizm, Yunan felsefecileri ve Maniheizm gibi inançlardan bahsetmektedir. Zerdüştiliğin sadece yönetici sınıfta kaldığını halka inmediği için İran tasavvufu üzerine bir etkisinin olmadığını kaydetmektedir. Bu bölümde Maniheizm'e genişçe yer vermiştir. Sasaniler devleti zamanında ortaya çıkan Mani ve Maniheizmin Maveraünnehir, Anadolu ve İran'da yayıldığını ve bölgelerdeki inanışlar üzerinde derin etkiler bıraktığını ileri sürmektedir. Mani'nin ortaya attığı fikirlerle İran sufiliği üzerinde etkisi çok fazla olmuştur. Maniheizm de daha sonra yeniden son peygamber Hazreti Muhammet ile tebliğ edilen İslam dini gibi zenginle fakiri, şahla halkı aynı yerde beraber ibadet etmeyi sağlamıştır. Bir diğer etken olarak Ehl-i Haklar içinde yer alan vahdeti vücud fikrinin Hint etkisini vurgulamıştır. Ayrıca Hinduizm'deki karma inanışının da bu sayede İran'a geldiğini belirtmiştir. Ehl-i Hak inancındaki tenasüh fikri veya inanışının Hinduizm'den kaynaklandığını da ileri sürmektedir.

Tasavvuf ülkesi adını taşıyan ikinci bölümde ilk sufileri anlatmaktadır. Babazade, İranlı ilk sufünün Hallac-ı Mansur olduğunu, Hallac-ı Mansur'un Bağdat'ta

* Geliş Tarihi/Received: 27.01.2022, Kabul Tarihi/Accepted: 28.01.2022, DOI: <https://doi.org/10.34189/hbv.104.030>.
** Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü. E-mail: ibrahimkaraca@erciyes.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1563-7584>.

yaşadığı ve Abbasi halifesi tarafından “*enel hak*” söylemi üzerine kâfir ilan edilip idam edildiğini anlatmaktadır. Ardından sırasıyla Beyazıd-ı Bestami, İbrahim Edhem, Feridüddin Attar, Mevlana Celaleddin gibi sufileri bu bölümde anlatmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümünde sufi tarikatların silsilelerine yer vermiştir.

Kitabın dördüncü bölümünde tasavvufu anlatılmaktadır.

Kitabı değerli kılan önemli bölümlerden biri Ehl-i Hak inancını anlattığı beşinci bölümdür. İslam’ın dört kapısı, şeriat, tarikat, marifet ve hakikat olduğunu ve insan, bu merhalelerden geçerek tekâmüle erdiğini kaydetmektedir. Şeriat kapısı Âdem’den başlamıştır. Ehl-i Hak’lar ise kendilerinin hakikat halkından olduklarını söylemektedirler. Bu bölümde Ehl-i Hak hanedanlarının isimlerini vermektedir. Bu hanedanlar; Hanedan-ı Hamuşi, Hanedan-ı Şah İbrahimi, Hanedan-ı Ali Kalenderi, Hanedan-ı Baba Yedigari, Hanedan-ı Mir Suri, Hanedan-ı Seyid Mustafayı, Hanedan-ı Hacı Baveysi, Hanedan-ı Zevalnuri, Hanedan-ı Ateşbeyi, Hanedan-ı Şah Hayasi, Hanedan-ı Baba Haydari’dir. Yazar ayrıca Kırkların ve Bektaşilerin de bu hanedanlara dâhil olduğu ve Hakikat topluluğu olduğunu vurgulamaktadır. Bu bölümde ayrıca Ehl-i Hak inancında yer alan kavramları açıklamaktadır. Ehl-i Hakların kitaplarına “*Kelam*” veya “*Defter*” dendiği ve *Kelamlar* Ehl-i Hak büyüklerinin başından geçen olayları, usul ve esasları içeren nesir veya nazım biçimindeki eserlerdir. *Ya hu, evel, ahir yar, zakir, hadem, sokrane* kavramlarının Ehl-i Haklar için hangi anlamlara geldiğini açıklamaktadır. Bu bölüm de ayrıca *don be don* inancını da yer verilmektedir. Ehl-i Hakların fenafillaha ulaşmak için sürekli beden değiştirip bu merhaleye ulaştığı inancına dair bilgiler vermektedir.

Altıncı bölüm “*Defter-i aferineş esrar-ı hakikat*” ismini taşımaktadır. Bu bölümde Ehl-i Haklarda yaratılış anlatılmıştır. İlk yaratılan varlığın Cebrail olduğunu ve Cebrail’i de Tanrı kendinden yaratıldığını belirtmektedir. Tanrı, Cebrail’i yarattıktan sonra yeryüzünde uçsuz bucaksız denizde uçmaya başlamış ve bir sonra Cebrail, kendini yaratan Tanrı’yı tanımaz hale gelmiştir. Tanrı, Cebrail’in kendisini tanımaması için kendisine bir rehber göndermiştir. Bu rehber, genç bir çocuktur. Bu sayede kendisini yaratan tanrıyı tanımaya ve hatırlama ardından âlem yaratılmaya başlanmıştır. Tanrı, Cebrail’in duası üzerine “*Altı Ten*” daha yaratmıştır. *Yediler*, hep beraber dua edince Tanrı yeryüzünde aşikâr olmuştur. “*Havendegar*” ismi ve şekliyle ortaya çıkan Tanrı, sonrasında “*Mevla Ali*” olarak zuhur etmiştir. *Mevla Ali*’nin *Yedileri*, *Cebrail-Salman*, *İsrafil-Kanber*, *Mikail-Cabir*, *Azrail-Malik Eşter*, *Fatma bint Esed*, *Hasan ve Hüseyin*’dir. Yazar, yukarıda özetlenen Ehl-i Hak yaratılış inancı konusunu duyduklarını aktardığını özellikle belirtmektedir.

Yedinci bölümde “*Kırklar*” anlatılmaktadır. *Kırklar*, Miraç’tan dönen Muhammed’e dayandırılmaktadır. Burada *Kırkların* isimlerine yer vermektedir. Bu bölümde aktarılan bir diğer önemli konu da *Kırklar* topluluğunun cem zikrini nasıl icra ettiklerine dair verdiği bilgilerdir. Cemhanede cem için *Pir*, *Pire*, *Kelamhan* ve *Dokuz Yol Oğlu*’nun görevli olduğunu saymaktadır. Ehl-i Hak ve *Kırklar* topluluğunun farklılıkları ve benzerliklerine değinmektedir. *Kırklar* topluluğunda 12 İmam inancı olduğu ve Mehdi ile son bulmaktadır. Ehl-i Haklar Tanrı’nın tecelli ettiğine ve bu tecellilerin de yedi adet olduğuna inanır. Bu tecelliler *Havendegar*, *Ali*, *Şah Hoşin*, *Sultan İshak*, *Şah Veys Kulu*, *Muhammed Bey* ve *Ateş Bey*’dir. Her tecelli döneminde farklı donlarda dört melek eşlik etmiştir. İlk dört tecellinin sırasıyla şeriat, tarikat,

mağrifet ve hakikat dönemlerini ifade ettiğini açıklamaktadır. Ehl-i Haklara tecelli inancından dolayı Ali İlahi denildiğini söylemektedir.

Sekizinci bölümde, *Kırklar* ve Ehl-i Haklar için önemli olan *Keşf'ül-Esrar* adlı kitap açıklanmaktadır. Bu kitabın *Kırklar* için en önemli kitap olduğunu söylemektedir. *Keşf'ül-Esrar*'da *Divan-ı Fethi*, *Divan-ı Himmeti*, *Divan-ı Nesimi*, *Divan-ı Rehberi*, *Divan-ı Hakiki*, *Divan-ı Baba Haziri*, *Divan-ı Hatayi*, *Divan-ı Âşık Paşa*'nın kelimaları bulunmaktadır. *Keşf'ül Esrar*'ı toplayan kişi *Baba Nihani* veya *Şeyh Fethullah Azerbaycani*'dir. Bu kişi aynı zamanda divanı bulunan *Şeyh Fethi*'dir. Bu bölümde, Hatayi mahlasıyla kelimaları olan Şah İsmail'den kelimalara yer vermektedir. Burada Şah İsmail hakkında bilgiler vermiştir. Hatayi'den bir kelam ve Nesimi'den Türkçe bir kelama yer vermiştir.

Kitapta bölümler arasında bazı dualara yer verilmektedir. *Kurbani* ve *sofra duası* bunlardandır. Bu dualar Farsça olup *Kırkların* okudukları dualardır.

Dokuzuncu bölümde *Kırklar* topluluğunun büyükleri aktarılmaktadır. Bu bölümü hazırlarken *Tezkiret'ül Evliya*, *Mesnevi-yi Manevi*, *Lügatname-i Dekhoda ve Ilhıcı* kitabından faydalandığını söylemektedir. *Hasan Basri*, *Şeyh Habip*, *İbrahim Edhem*, *Beyazıt-ı Bestami*, *Şeyh Davud Tai*, *Şeyh Cüneyd-i Bağdadi*, *Taceddin İbrahim Şeyh Zahid Geylani*, *Şemsi Tebrizi*, *Mevlana Celaleddin Rumi*, *Feridüddin Attar*'dan bahsetmektedir. Bu bölümde *Çerağha* dediği başlıkta *Şeyh Necef Kulu Sani*, *Şeyh Necef Kulu Sani'nin oğlu Şeyh Eb'ul Feth*, *Doktor Rıza Han Tahmasb Virani*, *Necef Kulu Pir Niya*'dan bahsetmektedir.

Onuncu bölümde *Kırkların* aile silsilelerine yer verilmektedir. Bu bölümdeki bilgiler, *Kırklar* topluluğu hakkında nadir bilgilerdendir.

Hemase-i Por Şukuh Ehl-i Hak Çeheltenan adı ile *Perviz Babazade* tarafından hazırlanan bu kitap, Ehl-i Haklar ve *Kırklar* hakkında önemli bilgiler vermektedir. Özellikle topluluklar içerisinde biri tarafından yazılması, kitaba ayrı bir önem katmıştır. *Kırkların* zikir meydanı hakkında verdiği bilgiler, günümüzde de önemini korumaktadır. İran'da yaşayan Ehl-i Haklar ve Alevi toplulukları hakkında yapılan çalışmalar için halen birinci derecede kaynak görevi üstlenmektedir.

Kaynaklar/References

Babazade Perviz, *Hemase-i Por Şukuh Ehl-i Hak Çeheltenan*, 1347 (1968), Kendi Yayını.